

ŽEMIŠKUMO IR DIEVIŠKUMO SAŠAJOS LEONARDO ANDRIEKAUS POEZIJOJE, JŲ RAIŠKOS PROBLEMOS

Aleksandras Žalys
Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjama pranciškono, žinomo poeto Leonardo Andriekaus, kuriam 2004-aisiais sukako 100 metų, poezijos problematikos ir poetikos savitumas, ypatumai. Pažymima, kad svarbiausi motyvai susiję su žemiškumo ir dieviškumo sąsajomis žmoguje ir pasaulyje. Poetikai būdingas tradicinis (klasikinis) meninės raiškos principų plėtojimas. Eilėraščių estetinei įtaigai kartais kenkia teologinės ir istorinės medžiagos gausa. PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: poezija, tradiciškumas, klasiškumas, žemiškumas, dieviškumas, kūryba, poetiškumas.

Abstract

The article deals with peculiarities, specifics and poetry problems of a well known poet, Franciscan Leonardas Andriekus, whose 100 years anniversary was celebrated in 2004. It is noted that the most significant implication of motifs is related to the links that represent human being's and the world's earthly life and divinity. Classical and traditional poetics principle elaboration is characteristic of the poet's works. The predominant theological and historic material sometimes impairs the artistic suggestion.

KEY WORDS: Poetry, being traditional, classical, earthly life, divinity, creative works, poetry.

Įvadas

Šiuolaikinėje lietuvių literatūroje dažnai galime matyti tiek bendrafilosofinių ar bendrapasaulėžiūrinių, tiek grynai meninių ar estetinių vertybių, principų sumaištį, painiavą. Kartu hipertrofuotas naujumo, kitoniškumo sureikšminimas visą šią situaciją daro dar labiau miglota, graudžia ir liūdna – taip iš literatūrinio gyvenimo be jokių komentarų išstumiant, ignoruojant tuos literatūros kūrinius ir kūrėjus, kurių raštai remiasi klasikiniemis literatūros ir meno vertybėmis, nuostatomis.

Šią situaciją puikiai atskleidžia žymaus lietuvių literatūros kūrėjo ir kultūros veikėjo Leonardo Andriekaus figūra, kūryba. Pasirinkus vieną jo poezijos – dieviškumo ir žemiškumo sklaida meniniame vaizde – aspektą (pagrindinį L. Andriekaus atveju) šiame straipsnyje gvildenamos universalios šiuolaikinės (ir ne tik) problemos ir konkretūs, su L. Andriekaus poezija susiję kūrybos klausimai.

Dieviškumo ir žemiškumo sklaida

Leonardas Andriekus ryški ir savita figūra XX amžiaus II pusės Lietuvos kultūroje ir literatūroje, kūrybiškai tęsęs klasikines poezijos problematikos bei poetikos tendencijas. Dvasininkas, pranciškonas, išeivis – tai būtų pagrindiniai L. Andriekaus biografijos akcentai, kurie iš esmės lėmė jo veiklą ir kūrybą, jos pobūdį. L. Andriekus – unikali asmenybė. Plačiai reikšdamasis kultūrinėje veikloje, intensyviai kurdamas poeziją, jis padarė didžiulę įtaką visiems, su kuriais lėmė bendrauti likimas, kuriems savo dėmesį skyrė kaip dvasininkas, kultūros organizatorius, poetas, žmogus.

L. Andriekus gimė Žemaitijos krašte, Barstyčiuose, 1914 metais liepos 15 dieną. Būdamas 23-erį metų išvyko studijuoti teologiją į Vakarų, į Austriją; nuo 1946 metų gyveno JAV; į Lietuvą gyventi nebegrižo, nors tėvynės ilgesys poetą kamavo stipriausiai. Lietuvoje jis apsilankė tik porą kartų. Mirė 2003 metais gegužės 20 dieną Bruklina.

Kalbant apie literatūrinį L. Andriekaus palikimą, svarbu paminėti daugiašakėje poeto veikloje tiesiogiai su kūryba susijusius dalykus, kurie akivaizdžiai rodo asmenybės dydį ir veiklos, kūrybos pobūdį. L. Andriekus 1969–1979 metais buvo Lietuvos rašytojų draugijos, veikusios išeivijoje ir vienijusios ten gyvenusius rašytojus, pirmininkas. Tai buvo intensyvus, turiningas laikotarpis ir kūrybinis, ir organizaciniu požiūriais. Poetas daugelį metų aktyviai dirbo įvairių leidinių organizavimo ir redagavimo darbą. Reikšmingiausiu laikytinas literatūrinio žurnalo „Aidai“ redagavimas (nuo 1980-ųjų iki 1992-ųjų).

L. Andriekus išleido aštuonis eilėraščių rinkinius (devintas yra likęs rankraštyje): „Atviros marios“ (1955 m.), „Saulė kryžiuose“ (1960 m.), „Naktigonė“ (1963 m.), „Po Dievo atspaudais: Vytauto Didžiojo godos“ (1969 m.), „Už vasaros vartų“ (1976 m.), „Atmink mane, Rūpintojėli“ (1985 m.), „Balsai iš anapus“ (1988 m.), „Ko liūdi, mano siela“ (1991 m.). Du L. Andriekaus poezijos rinkiniai išleisti anglų kalba: „Amens in amber“ (1967 m., vertė D. Jonaitis), „Eternal Dream“ (1980 m., vertė J. Zdanys).

Poeto kūryba geriausiai nušviesta mūsų išeivijos literatūrologų: pirmiausia Juozo Brazaičio, Prano Naujokaičio, Antano Vaičiuliaičio, Algirdo Tito Antanaičio. Lietuvoje L. Andriekus išsamiai pristatytas Ričardo Pakalniškio, Jono Juškaičio, Daliaus Čiočytės studijose. Vis dėlto L. Andriekaus kūryba mažai minima mūsų literatūros istorijose, mokymo įstaigoms skirtuose vadovėliuose, kitose knygose. Tai, be kitų dalykų, lėmė ir mūsų laikų meno bei kultūros suvokimo konjunkštūra. Tiesa, kaip išimtį galima būtų paminėti „Lietuvių literatūros enciklopediją“, kur L. Andriekus plačiai pristatytas, ir detaliai, visapimančią lietuvių egzodo literatūros istoriją, skirtą 1945–1990 metų laikotarpiui ir išspausdintą Čikagoje.

L. Andriekaus kūryboje galima išvėlgti savitą problematiką, kuri pavadintina teologine-religine-istorine, kartu jo poezijoje reiškiasi plačiausi, universaliausi dalykai – žmogaus, individo mintys, jausmai, išgyvenimai. Geriausiuose L. Andriekaus kūriniuose šios dvi sąlygiškai išskirtos problematikos, motyvų kryptys persipina, susisieja, viena kitą remia ir papildo, suteikdamos eilėraščiui plačią minties bei išgyvenimų erdvę. Jonas Juškaitis ją yra taikliai apibūdinęs, įvardinęs kaip svarbiausią visos L. Andriekaus kūrybos dalyką: dieviškumo jungties su žemiškumu ir žemiškumo ryšio su dieviškumu sklaida, susitikimo žmoguje atvėrimas (Juškaitis, 1998, p. 289).

Dėl gausių religinių motyvų L. Andriekų galima sieti su universalių prasmų ir filosofinio mąstymo kūrėjais, kuriems lietuvių išeivijos poezijoje ryškiausiai atstovauja Antanas Jasmantas (Skrupskelytė, 1971, p. 22). Vis dėlto L. Andriekui yra svetimas abstraktus filosofinis žvilgsnis: jam būdingas asmenybiško psychologizavimo, išgyvenimo jausmų raiškos kelias. Dalia Čiočytė, išsamios studijos „Biblija lietuvių literatūroje“ autorė, L. Andriekų pristato kaip ryškiausią lietuvių literatūroje santykio su Biblija – tradicinio imitacinio – atstovą, iškėlusį tikėjimą – pagrindinį ir svarbiausią dalyką, ką „iš esmės sudaro ne Dievo buvimo pripažinimas, o pasitikėjimas (be įrodymų) jo meile“ (Čiočytė, 1999, p. 102). Jau aptardami L. Andriekaus pirmuosius eilėraščius (debiutavo būdamas 41-erių metų) literatūros kritikai pažymėjo pagrindinius poeto bruožus, kurie yra ir pagrindinės jo kūrybos ypatybės: poetui svetima bereikšmė butaforika ir teatrališka egzaltacija, pompastika, vyrauja intymi

interpretacija, siekianti gyvybiškumo ir raiškingumo (Antanaitis, 1992, p. 445). L. Andriekus mėgo eilėraščius tobulinti, „taisyti“, keisti. Komentuodamas šią savybę A. T. Antanaitis akcentuoja: „Nepakeistas liko tik nuoširdus ir intymus poeto balso tonas jo pokalbyje su Tvėrėju, [...]“ (Antanaitis, 1992, p. 446).

Sakralumo, dvasingumo siekimas yra svarbiausias L. Andriekaus poezijos dalykas, siejantis atskirus eilėraščius ar ciklus, galima sakyti, ir atskirus eilėraščių rinkinius, knygas į vieną visumą, ką ir vadiname L. Andriekaus kūryba. Vis dėlto L. Andriekaus poezijos motyvus, problematiką galima skirstyti į dvi sąlygiškas dalis: viena jo poezijos dalis, atskleidžiant sakralumo, dvasingumo siekį, remiasi žmogaus išgyvenimų ir gamtos vaizdinių interpretavimu; antrojoje vyrauja Biblijos, religiniai motyvai ir įvaizdžiai; čia gausu kultūros, istorijos faktų, minimi įvairūs įvykiai, asmenybės.

Meniška brandesni, vertingesni atrodo pirmosios grupės L. Andriekaus kūriniai, antrajai kenkia aprašomumo, logizacijos, apskritai informacijos perteklius.

Geriausiuose eilėraščiuose L. Andriekus pasiekė subtilaus, dramatiško ir tikrai įtaigaus stiprių žmogaus jausmų, išgyvenimų, minčių poetiško išsakymo lygį. Laikinumo ir amžinybės, gyvybės ir mirtingumo, skausmo ir džiaugsmo, laimės ir kančios, taip pat kitos žmogaus dvasinės pasaulio būsenos, nuolat mąstant apie dieviškumą, yra eilėraščių idėjinis turinys. Gražiausi tokio pobūdžio L. Andriekaus poezijos pavyzdžiai yra eilėraščiai „Stebuklas“, „Naktį“, „Smuikas“, „Galaktikos“, „Jei man lemta“, „Ašara“, „Žolė“ ir daug kitų. Pavyzdžiui, minėtas eilėraštis „Stebuklas“ (Andriekus, 1980, p. 20):

Dangaus kraštelis prasivėrė –
Jį matė Dievo išrinktieji,
Jį matė visos lauko svėrės,
Kurios tą rytmetį klestėjo.
Ir aš skubėjau prie šaltinio
Nuo veido dulkių nusiplauti.
Tą dieną Viešpats atrakino
Kiekvieną jūrų sraigės kiautą.

Visiems užteko gryno oro,
Visi tą patį džiaugsmą gėrė.
Ir buvo žemė kaip altorius,
Ir buvo žvakės – lauko svėrės.

Kas benorėtų šiandien grįžti
Į jūrų sraigės tamsų kiautą?
Esu it kūdikis po krikšto,
Malonės vandeniū nuplautas.

Panašaus vaizdo grakštumo, lengvumo retai pasiekama antros grupės eilėraščiuose. Vis dėlto ir čia galima rasti išties talentingų eilių. Pavyzdžiui, eilėraščių ciklas „Margiris“ (Andriekus, 1980, p. 278):

Ši pilis,
Kaip motina.
Įbridusi į kraujo upę,
Kankinių vaikų raudos.–
Tik neguoskit,
Neraminkit
Mano sengalvėlės –
Išsigandę vieversėliai
Lietuvos!

Tokios eilutės įtaigiai byloja stiprų poetiškumą – minties ir išgyvenimo sugestyvumą, įtampą. Tačiau tiek grynai teologinės tematikos, tiek istorine medžiaga paremti eilėraščiai (L. Andriekaus poezijoje aptinkame dešimtis garsiausių Lietuvos ir pasaulio istorinių, kultūros asmenybių) neprilygsta geriausiems L. Andriekaus kūriniais, jų poetiškumui stinga to laisvumo, lengvumo, grakštumo, kurio paprastai tikiesi iš tikros poezijos.

Svarbų dalyką, kalbėdamas apie L. Andriekaus kūrybą, yra pastebėjęs A. T. Antanaitis. Jis rašo: „Skaitant Leonardo Andriekaus poeziją, neatrodo, kad gyveni XX amžiaus antrojoje pusėje, kur žmogus tragiškai pasimetęs, paskendęs baimėje, netikrume, desperatiškai ieško atsakymų į paprasčiausius klausimus, o jų nesuradęs, blaškosi neviltyje, kenčia, maištauja, grūmoja“ (Antanaitis, 1992 p. 446). Iš tiesų susidaro toks įspūdis. Gal todėl, kad L. Andriekus siekia kalbėti apie idealizuojamas žmogaus išgyvenimų būsenas, išaukštintus, supoetintus jausmus ir mintis. Jis skatina siekti idealo, kviečia ir siūlo išgyventi būtent tokias pajautas. Tačiau pasigendi realaus, skaudaus ir tragiško šiuolaikinio pasaulio potyrių, atspindžių. Tam pačiam idealumo raiškos aspektui artimas religinių, teologinių, dievoieškos motyvų vyravimas. Tai galima sieti ir su pranciškono vienuoliška gyvenimo patirtimi, gyvenimo būdu.

Skaitant ir vertinant L. Andriekaus poeziją, svarbūs ir bendresni, universalūs kūrybos bei kultūros dalykai, kurie leidžia geriau suvokti aptariamą kūrybos pobūdį, jos orientavimąsi į klasiškumą arba siekimą tęsti klasiškosios tradicinės poezijos plėtojimo kryptį. Šiandien, deja, dažnai pamirštame pagrindinius kultūros, meno principus, atmetame, transformuojame, deformuojame juos. Nieko gero iš to nelaimėsime – dažnai taip tiktai darkome save. Tai susiję su klasiškumo samprata, kurios negalime atmesti, tiktai laikas ir žmogus – kūrėjas turėtų jai suteikti naujų turinio prasmų ir naujų raiškos formų, bet būtina nepažeisti klasiškosios kultūros ir meno sampratos esmės. Čia, žinoma, nekalbama apie jokias klasicistiškumo apraiškas.

Svarbiausi kultūros ir meno dalykai sąlygiškai gali būti įvardinti trimis pamatiniais principais: 1) taisyklingumas, dėsningumas; 2) estetiškumas, gražumas; 3) teisingumas, gerumas (gėris). Šiandien, deja, tie principai yra užmirštami arba

sąmoningai atmetami, aiškinant, kad jų neva nėra, kad viskas individualu, neaišku ir sąlygiška. L. Andriekui taip neatrodė. Galbūt kai kas traktuota per daug schemiškai, remiantis jo gyvenimiškąja patirtimi.

Žinoma, kūrybos ir poetiškumo problematikos taip paprastai nei paaiškinsi, nei išspręsi, tačiau tokios nuostatos, kaip atraminiai klausimai, šiandien dažniausiai pamiršamos. Apie tai kalbama, aptariant L. Andriekaus kūrybą, Tatjanos Maceinienės pokalbių su Antanu Maceina-Jasmantu knygoje „Pradžioje buvo Žodis...“: „Ne tai yra tikra, kuo mes šioje žemėje gyvename ir rūpinamės, bet tai, kas mums poezijoje yra atskleidžiama“ (Maceinienė, 2004, p. 15). Taigi poetas, jo kūryba savotiškai prilyginama pranašų, paties Jėzaus ir apaštalų veiklai, jų komentarams, atskleidžiantiems pasaulio ir įvykių prasmę (Wicks, 2004, p. 63). A. Maceina brėžia tiksliai ribas, kur L. Andriekaus kūryboje „susitinka“ ir „išsiskiria“ poetiškumas bei teologija, nulemdami poezijos raišką. Kaip literatūros kritikos pavyzdį A. Maceinos straipsnį apie L. Andriekaus eilėraščių rinkinius „Atmink mane, Rūpintojėlį“ bei „Saulė kryžiuose“ vertino ir pats eilėraščių autorius (Maceinienė, 2004, p. 91–99).

L. Andriekaus poezija užima svarbią vietą XX a. lietuvių literatūros istorijoje. Atskleisdamas dieviškumo ir žemiškumo raišką pasaulyje, žmoguje, L. Andriekus kūrybiškai plėtojo tradicinės (klasikinės) poezijos poetikos principus.

Išvados

Apibendrinami tai, kas pasakyta, akcentuotumėme šiuos dalykus:

1. Leonardas Andriekus yra žymus lietuvių poezijos kūrėjas, pratęsęs klasikinės poetikos tradicijas, ryški asmenybė, turėjusi ir turinti didžiulės įtakos Lietuvos dvasiniam bei kultūriniam gyvenimui, kurią šiandien nepakankamai esame įvertinę.

2. L. Andriekaus poezijoje vyrauja dieviškumo ir žemiškumo pasaulyje psichologizuota raiška. Meninio įtaigumo pasiekama tada, kai ji neperkrauta teologine ar istorine medžiaga.

3. L. Andriekaus poezija svarbi savo siekais atskleisti dvasingumą, dieviškumą pasaulyje, pastangomis išlaikyti ir atnaujinti klasiškuosius poezijos bei meno apskritai raiškos principus.

Gauta 2005 05 14

Pasirašyta spaudai 2005 07 28

Spausdinti rekomendavo: doc. dr. L. Ruseckienė, doc. dr. A. Ramonas

Literatūra

Andriekus, L. (1980). *Pasilikau tik dangų mėlyną*. Vilnius.

Antanaitis, A. T. (1992). Kiti žemininkų bendraamžiai poetai. *Lietuvių egzodo literatūra. 1945–1990*. Red. K. Bradūnas ir R. Šilbajoris, p. 411–467. Čikaga.

Čiočytė, D. (1999). *Biblija lietuvių literatūroje. Naujosios literatūros studijos*. Vilnius.

Juškaitis, J. (1998). Pranciškono mėlynas dangus. *Lyra ant gluosnio*. Vilnius.

Maceinienė, T. (2004). *Pradžioje buvo Žodis...* Pokalbiai su Antanu Maceina-Jasmantu apie poeziją. Vilnius: Apostrofa.

Skrupskelytė, V. (1971). Egzodo poezijos šuoliai. *Lietuvių poezija iševijoje 1945–1971*, t. 3. Red. K. Bradūnas. Chicago.

Wicks, J. (2004). *Dieviškasis apreiškimas ir jo perteikimas*. Vertė: A. Ramonas, V. Gedgaudas. Klaipėda.

THE RELATIONSHIP AND REPRESENTATION OF THE EARTHLY AND THE HEAVENLY IN THE POETRY OF LEONARDAS ANDRIEKUS

Aleksandras Žalys

Summary

Leonardas Andriekus stands out as a distinctive figure in Lithuanian culture and literature of the second half of the 20th century, who carried on, in a creative and inventive way, the tradition of classical poetic diction. Clergyman, Franciscan, Émigré – these major aspects of his personal biography determined the character of both his professional and creative activities. Andriekus is a particular and unique personality. His vast enterprise of cultural initiatives and projects, as well as his poetic word exerted great influence upon all those who came to know him as a clergyman, a cultural organizer, a poet and an individual.

Leonardas Andriekus was born on the 15th of July, 1914 in Barstyčiai, Samogitia. At the age of 23 he left for Western Europe, Austria, where he studied theology; since 1946 he resided in the U.S.A. Though nostalgia for his mother country was his most painful yearning, he visited Lithuania only several times. Andriekus died on May 20, 2003 in Brooklyn.

1969–1979 he was Chairman of the Lithuanian Émigré Writers' Union. For decades of years he was active in various publishing and editing work.

Leonardas Andriekus is the author of eight collections of poems (one more is left in manuscript): “Open Seas” (1955); “The Sun und Crosses”(1960); “Nightherder” (1963); “Under the Seals of God” (1969); “Behind the gates of Summer” (1976); “Remember me, Crucifix” (1985); “Voices from the Beyond” (1988); “Why are you yearning, my Soul” (1991); There are also two collections of the English versions of his poems: “Amens in amber” (1967), transl. D. Jonaitis and *Eternal Dream* 1980, transl. J. Zdanys.

As a poet, Andriekus tackles specific theological, religious and historical motifs, blending universal values with individual intellectual and emotional experiences. Yet the specific issues and the universal human contexts, as two aspects of the substance of his lyrics, are closely interrelated and complementary in his best poems, marked with the unity of intense thought and feeling.

In order to reveal the world and human-being divinity and earthly life link, Andriekus lyrics is based on personal psychologization, expression of feelings, thoughts and experience, the dominant motives being the ones of religion, history and nature. With the works that suggestively convey a human-being's state of spiritual life such as impermanence and eternity, life

and mortality, pain and delight, happiness and misery, Andriekus seeks for real and deep poetry. Still, when the enunciation of religious, theological or historical truth, facts or personalities is dominant, depiction – artistry and poetry – is fading and weakening. It is soundly and suggestively proved by philosopher and poet Antanas Maceina in the evaluation of Andriekus works.

However, the general conclusion in discussion of Andriekus' poetry is that by revealing the expression of divinity and earthly life in a human-being and the world, Andriekus creatively continues the principles of traditional classical poetry poetics